

KRZYSZTOF KACZMAREK (Poznań)

ŚWIĘCENIA DUCHOWIEŃSTWA WE WŁOCŁAWKU W 1516 ROKU*

Słowa kluczowe: historia Kościoła, XVI w., diecezja kujawska, Aleksander Myszczyński, włocławscy sufragani, święcenia kleru, Archiwum Diecezjalne we Włocławku

W badaniach prozopograficznych nad duchowieństwem średniowiecznym i nowożytnym, a także w studiach poświęconych sieci i uposażeniu kościołów ważne miejsce zajmują analizy spisów duchownych wyświęconych przez ordynariuszy poszczególnych diecezji bądź ich sufraganów¹. Zabytki takie, dobrze zachowane dla niektórych krajów Europy Zachodniej, w warunkach rodzimych przetrwały w dużo mniejszej liczbie. O ile jeszcze dla doby potrydenckiej można zestawić całkiem długie wykazy ksiąg święceń przynajmniej dla wybranych diecezji (zwłaszcza krakowskiej, poznańskiej i włocławskiej), o tyle dla okresu poprzedzającego reformy Soboru Trydenckiego materiały te przetrwały w stanie wręcz szczątkowym. Symboliczna jest także liczba takich zabytków, które zostały wydane drukiem – jak dotąd opublikowano zawartość tylko dwóch ksiąg święceń z Krakowa oraz Gniezna z przełomu XVI i XVII w.² Pozostałe *libri ordinandorum* są dostępne wyłącznie w wersji rękopiśmiennej, a to w oczywisty sposób ogranicza recepcję ich zawartości. Nie dziwi w tej sytuacji, że pogłębionych analiz doczekały się, jak dotąd, głównie wykazy duchownych święconych od końca XVI w. przez wybranych biskupów krakowskich³, gnieźnieńskich⁴ oraz poznań-

* Niniejsza praca powstała w ramach projektu badawczego Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki nr 11 H 11 024180.

¹ Ogólną charakterystykę tych zabytków dał Jan Kracik, zob. idem, *Księgi święceń i konsekracji jako źródło historyczne*, *Notificationes e Curia Metropolitana Cracoviensi*, R. 119: 1981, s. 216–220.

² *Księga egzaminów do święceń w diecezji krakowskiej z lat 1573–1614*, oprac. Z. Pietrzyk, Kraków 1991; *Księga egzaminów do święceń w diecezji gnieźnieńskiej z lat 1563–1603*, oprac. Z. Pietrzyk, Kraków 2009.

³ J. Kracik, *Paulini XVI–XVIII wieku w krakowskich i częstochowskich wykazach święceń*, *Studia Claromontana* (dalej cyt. SC), t. 5: 1984, s. 295–393; J. Szczepaniak, *Dominikanie w XVII-wiecznych krakowskich wykazach święceń*, [in:] *Historicus Polonus-Hungarus. Księga pamiątkowa ofiarowana Ojcu Józefowi Pucilowskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. T. Gałuszka, P. A. Illés, M. Miławicki, B. Z. Czigány, Kraków 2010, s. 583–631.

⁴ Z. Pietrzyk, *Duchowni z powiatów opoczyńskiego, radomskiego i stężyckiego w gnieźnieńskiej księdze święceń z lat 1563–1604*, [in:] *Kościół katolicki na pograniczu małopolsko-mazowieckim w epoce przedrozbiorowej*, red. S. Piątkowski, Z. Pietrzyk, Radom 2002, s. 61–73; K. Kaczmarek, *Cystersi*

skich⁵, a w mniejszym zakresie także przez ordynariuszy chełmskich⁶, a także niektórych biskupów unickich⁷. Skromna jest również wiedza o liczbie, pochodzeniu i losach kleryków stających do święceń w dobie średniowiecza. Z tego okresu zachowały się nieliczne informacje o święceniach duchownych pochodzących z ziem polskich poza ich macierzystymi diecezjami – Ewa Doležalová poddała analizie grupę takich kleryków wyświęconych na przełomie XIV i XV w. w Pradze⁸, Marek D. Kowalski zaś przygotowuje do druku wykaz duchownych, którzy stanęli do święceń w XV w., przy okazji pobytu w kurii rzymskiej⁹. Znamy także kilka przekazów, które dokumentują praktykę udzielania święceń w XV i pierwszej połowie XVI w. przez biskupów gnieźnieńskich, krakowskich oraz płockich¹⁰.

* * *

Do diecezji, z której pochodzą jedne z najstarszych zachowanych na ziemiach polskich wykazów wyświęconych przez miejscowych ordynariuszy akolitów, subdiakonów, diakonów i kapłanów, należy również biskupstwo kujawskie. Była to jedna z mniejszych terytorialnie diecezji wchodzących w skład gnieźnieńskiej prowincji kościelnej. Liczący nieco ponad 18 tysięcy km² obszar biskupstwa dzielił

w najstarszych wykazach i księgach święceń arcybiskupów gnieźnieńskich, *Cistercium Mater Nostra*, R. 3: 2009, s. 25–50.

⁵ S. Olczak, *Paulini w poznańskiej księdze święceń z przełomu XVI i XVII wieku*, SC, t. 5: 1984, s. 489–492; idem, *Dominikanie w poznańskich księgach święceń z lat 1588–1619*, *Roczniki Humanistyczne* (dalej cyt. RHum), t. 34: 1986, z. 2, s. 381–384; idem, *Poznańskie księgi święceń jako źródło do badań nad cystersami*, [in:] *Historia i kultura cystersów w dawnej Polsce i ich europejskie związki*, red. J. Strzelczyk, Poznań 1987, s. 489–499; idem, *Benedyktyni w poznańskich księgach święceń z przełomu XVI i XVII wieku*, RHum, t. 35: 1987 (druk: 1991), z. 2, s. 391–399; idem, *Jezuici otrzymujący święcenia z rąk biskupów poznańskich na przełomie XVI–XVII w.*, *ibid.*, t. 31: 1983, z. 2, s. 85–104; idem, *Diecezjanie płocki w poznańskich księgach święceń z przełomu XVI i XVII stulecia*, *Studia Płockie*, t. 13: 1985, s. 91–112.

⁶ J. Marczewski, *Duchowni wyświęceni przez biskupa chełmskiego Jerzego Zamoyskiego w latach 1601–1620*, *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne* (dalej cyt. ABMK), t. 95: 2011, s. 73–107.

⁷ A. Pawłyszyn, *Prawosławne monasterie eparchii chełmskiej w latach 1668–1708 (na podstawie księgi święceń biskupa lwowskiego Józefa Szumlańskiego)*, *Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej*, R. 3: 2005, s. 189–197.

⁸ E. Doležalová, *Svěčenci pražské diecéze 1395–1416*, Praha 2010.

⁹ Pod adresem autora kieruję słowa wdzięczności za udzielenie informacji o tych badaniach.

¹⁰ Zob. K. Kaczmarek, *Zakonnicy na wykazach święconych z księgi arcybiskupa gnieźnieńskiego Zbigniewa Oleśnickiego (1482–1493)*, [in:] *Wielkopolska – Polska – Czechy. Studia z dziejów średniowiecza ofiarowane Profesorowi Bronisławowi Nowackiemu*, red. Z. Górczak, J. Jaskulski, Poznań 2009, s. 297–315; idem, *Święcenia duchowieństwa przez biskupa krakowskiego Jana Rzeszowskiego*, *Folia Historica Cracoviensia*, vol. 18: 2011, s. 143–164; idem, *Święcenia zakonników w diecezji płockiej w I połowie XVI wieku*, *Roczniki Historyczne* (dalej cyt. RH), R. 77: 2011, s. 103–148; E. Wiśniowski, *Duchowni święceni w roku 1515 w świetle płockiej księgi święceń*, RHum, t. 34: 1986, z. 2, s. 508–511; idem, *Liczebność święceń kapłańskich w diecezji płockiej w latach 1514–1530*, [in:] *Religia, edukacja, kultura. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Stanisławowi Litakowi*, red. M. Surdacki, Lublin 2002, s. 35–46; idem, *Terminarz i miejsce święceń osób duchownych w diecezji płockiej w latach 1515–1530*, [in:] *Kościół, społeczeństwo, kultura. Prace ofiarowane prof. Wiesławowi Müllerowi z okazji pięćdziesięciolecia pracy dydaktycznej*, red. J. A. Drob, Lublin 2004, s. 37–45.

się w późnym średniowieczu na 3 archidiaconaty (włocławski, kruszwicki i pomorski), 14 dekanatów i około 250 parafii¹¹. Do grona znajdujących się na terenie diecezji kościołów pozostających pod jurysdykcją biskupią należy dodać jeszcze działające w jej granicach fundacje klasztorne¹².

Z licznego zastępu duchowieństwa świeckiego i zakonnego funkcjonującego u boku biskupów kujawskich bez wątplenia najlepiej rozpoznano dotąd środowiska wyższego kleru, to znaczy postaci wybranych biskupów włocławskich, kapituły katedralne oraz kolegiackie z Włocławka i Kruszwicy, a także niektóre konwenty zakonne¹³. Znacznie skromniejsza jest natomiast nasza wiedza o przeważających w diecezji pod względem liczebności szeregach niższego duchowieństwa, rozsiąganego po skromniejszych rangą kościołach. Świątynie parafialne istniejące na terenie diecezji kujawskiej były co prawda przedmiotem gruntownych analiz, ale badania nad nimi prowadzono głównie w kontekście ich rozmieszczenia w granicach biskupstwa oraz materialnej substancji tych obiektów¹⁴, z wyraźną szkodą dla rozpoznania środowiska obsługujących je duchownych. Badania nad wykazami święconych wpisanymi do akt czynności biskupich i samodzielny (nowożytnymi) księgami święceń dają szansę na choćby częściowe uzupełnienie tej luki i oświetlenie tej grupy duchownych, w tym zwłaszcza kwestii ich pochodzenia i rozwoju kościelnych karier.

Najstarsze z odnalezionych dotąd wykazów duchownych wyświęconych przez ordynariuszy z Włocławka pochodzą z przełomu XV i XVI w. – zostały one wpisane do księgi czynności biskupich Krzesława Kurozwęckiego oraz Wincentego Przerębskiego¹⁵. Nie powinno jednak ulegać wątpliwości, że podobne zestawienia

¹¹ Na ten temat zob. B. Kumor, *Granice metropolii i diecezji polskich (968–1939). Diecezja kujawska (włocławska)*, ABMK, t. 19: 1970, s. 295–305; S. Librowski, *Wizytacje diecezji włocławskiej. Cz. 1: wizytacje diecezji kujawskiej i pomorskiej. T. 1: opracowanie archiwalno-źródłoznawcze. Z. 1: wstęp ogólny*, ibid., t. 8: 1964, s. 30–34; W. Kujawski, *Struktury Kościoła katolickiego na Kujawach Wschodnich ze szczególnym uwzględnieniem biskupstwa włocławskiego*, Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie, t. 15: 2001, s. 7–38; ostatnio także: R. Biskup, *Powstanie, ustrój i organizacja diecezji*, [in:] *Dzieje diecezji włocławskiej*, t. 1: *Średniowiecze*, red. A. Radziwiński, Włocławek 2008, s. 9–34.

¹² W tej sprawie por. A. M. Wyrwa, *Rozwój sieci klasztornej zakonów mniszych, kanonicznych i żebrzących na Kujawach i w ziemi dobrzyńskiej w średniowieczu*, Ziemia Kujawska, t. 12: 1997, s. 53–80; Z. Zyglewski, *Stan badań nad dziejami klasztorów kujawskich do ich kasaty*, [in:] *Historiograficzna prognoza 2000. Stan i potrzeba badań nad dziejami regionów kujawsko-pomorskiego i sąsiednich*, red. M. Grzegorz, Bydgoszcz 2000, s. 109–152.

¹³ Literaturę na ten temat zebrali ostatnio: M. Bilska-Ciećwierz, *Instytucje życia religijnego*, [in:] *Dzieje diecezji włocławskiej*, t. 1, s. 46–62; W. Kujawski, *Duchowieństwo*, [in:] ibid., s. 89–125.

¹⁴ S. Olczak, *Z badań nad kościołami parafialnymi w archidiaconacie włocławskim w początkach XVIII stulecia*, RHum, t. 47: 1999, z. 2, s. 150–167; idem, *Kościół parafialne w archidiaconacie włocławskim XVI–XVIII w.*, Lublin 2004; T. Nowicki, *Liczba i sieć świątyni w archidiaconacie pomorskim w latach 1583–1781*, Studia Pelplińskie, t. 28: 1999, s. 171–196. Por. także: W. Kujawski, *Najstarsze parafie (ośrodki kultu chrześcijańskiego) na Kujawach*, [in:] *Religijność na Kujawach i ziemi dobrzyńskiej w czasach staropolskich*, red. A. Mietz, Włocławek 2003, s. 9–24.

¹⁵ Zob. Archiwum Diecezjalne we Włocławku (dalej cyt. ADW), sygn. ABKP 1 (107): „Akta działalności biskupa Zbigniewa Oleśnickiego (1473–1480), Krzesława Kurozwęckiego (1494–1503) i Wincentego Przerębskiego (1503–1513)”.

sporządzano już wcześniej, znamy zresztą troskę biskupów kujawskich o właściwy poziom kandydatów wkraczających na drogę kariery duchownej, utrwaloną w pomnikach miejscowego ustawodawstwa synodalnego¹⁶. Zestawienia kleryków wyświęconych na przełomie XV i XVI w. przez Krzesława Kurozwęckiego i Wincentego Przerębskiego wydał drukiem ks. Witold Kujawski¹⁷. Na podstawie tych materiałów Antoni Gąsiorowski zrekonstruował praktykę święcenia duchowieństwa na terenie diecezji kujawskiej przez biskupa Kurozwęckiego¹⁸. Księgi czynności włocławskich ordynariuszy z XV i pierwszej połowy XVI w. wykorzystał w swych badaniach nad duchowieństwem zakonnym także Rafał Kubicki¹⁹. Istotny wkład w badania nad przygotowaniem duchowieństwa do święceń i pracy duszpasterskiej wnieśli również autorzy badający recepcję reformy trydenckiej w diecezji kujawskiej, w tym zwłaszcza historycy zajmujący się posługą biskupią Stanisława Karnkowskiego. Analiza jego działalności ustawodawczej na forum synodu diecezjalnego oraz zabiegi wokół utworzenia seminarium duchownego we Włocławku ukazały wielką troskę ordynariusza o odpowiedni poziom moralny i intelektualny kandydatów do święceń oraz ich pogłębioną formację religijną²⁰.

Wyniki dotychczasowych badań nad praktyką święceń w diecezji kujawskiej można streścić w następujących słowach. W przebadanych dotąd wykazach święconych nie odnaleziono wiadomości o święceniach niższych od stopnia akolity. Włocławski ordynariusz udzielał duchownym święceń w zasadzie wyłącznie w przewidziane prawem kanonicznym cztery soboty tzw. kwartalnych „suchych dni”, sobotę „Sicientes” oraz w Wielką Sobotę. Odstępstwa od tej reguły miały charakter incydentalny – Krzesław z Kurozwęk tylko raz udzielił święceń we wtorek, 25 II 1500 r. Uroczystość, podczas której święcenia odebrała niewielka grupa akolitów, nie odbyła się jednak w katedrze we Włocławku, tylko w tamtejszej kaplicy zamkowej. Biskup chętnie udzielał święceń poza stolicą diecezji i często zwoływał kandydatów do mniejszych kościołów, położonych w centrach jego kluczy majątkowych. Zdecydowana większość święconych wywodziła się z terenu diecezji włocławskiej, choć zdarzało się, że przed biskupem stawali kandydaci spoza jej granic, zawsze jednak zaopatrzeni w stosowne pełnomocnictwa własnych ordynariuszy. Około $\frac{3}{4}$ kandydatów reprezentowało szeregi duchowieństwa świeckie-

¹⁶ Zob. A. Radziwiński, *Wizytacje, synody i ustawodawstwo synodalne*, [in:] *Dzieje diecezji włocławskiej*, s. 82.

¹⁷ W. Kujawski, *Wykazy święconych z najstarszej księgi akt działalności biskupów włocławskich (Kurozwęckiego i Przerębskiego – lata 1496–1511)*, ABMK, t. 72: 1999, s. 23–112.

¹⁸ A. Gąsiorowski, *Święcenia w diecezji kujawskiej na przełomie XV i XVI wieku*, RH, R. 67: 2001, s. 79–105.

¹⁹ R. Kubicki, *Środowisko dominikanów kontraty pruskiej od XIII do połowy XVI wieku*, Gdańsk 2007, s. 204.

²⁰ W tej sprawie głównie: J. Gręźlikowski, *Recepcja reformy trydenckiej w diecezji włocławskiej w świetle ustawodawstwa synodalnego*, Włocławek 2000; idem, *Przygotowanie kandydatów do kapłaństwa w diecezji włocławskiej w świetle potrydenckich synodów diecezjalnych*, *Prawo Kanoniczne*, t. 45: 2002, nr 1–2, s. 252–282; idem, *Biskup Stanisław Karnkowski jako ustawodawca. Wkład w dzieło recepcji reformy trydenckiej w diecezji włocławskiej*, *Studia Włocławskie*, t. 7: 2004, s. 355–368.

go i pochodziło z miast ulokowanych w obrębie diecezji kujawskiej, pozostali zaś święceni wywodzili się z konwentów zakonnych, głównie mendykanckich. Na terenie diecezji włocławskiej przestrzegano zasady, iż osoby ubiegające się o wyższe święcenia (subdiakona, diakona i prezbitera) muszą posiadać materialne zabezpieczenie swej egzystencji w postaci dochodów pochodzących z dóbr rodowych, trzymanyh już beneficjów lub prowizji na takowe gwarantowanych przez osoby prywatne lub wspólnoty (miasta, klasztory). Fakt, że kandydaci posiadali takie zabezpieczenie, umożliwiał im błyskawiczne wręcz przechodzenie kolejnych stopni święceń od akolity do kapłana w odstępie ledwie kilku miesięcy. Zdecydowana większość święconych spośród duchowieństwa diecezjalnego nie poprzestawała na święceniach niższych i pokonywała ich kolejne stopnie, włącznie ze święceniemi prezbiteratu, co jest zrozumiałe z uwagi na częste pozyskiwanie przez te osoby niższych beneficjów w postaci probostw czy altarii, które wymagały od trzymających je duchownych odpowiednich uprawnień liturgicznych i duszpasterskich²¹.

Obserwacje poczynione przez Antoniego Gąsiorowskiego na podstawie średniowiecznych wykazów święconych z Włocławka znajdują potwierdzenie w podobnych materiałach spisanych na terenie innych diecezji (Gniezno, Płock, Kraków) – tam także święcenia odbywały się z zasady w wymienione wcześniej sześć sobót roku liturgicznego, biskupi często zwoływali kandydatów do święceń do centrów swych kluczy majątkowych, gdzie przebywali podczas zwyczajowych objazdów diecezji, wśród święconych znajdował się wysoki odsetek zakonników z klasztorów mendykanckich, kandydaci do święceń wyższych musieli udowodnić, że posiadają beneficjum lub gwarancję jego otrzymania, a sam proces święceń od akolity do kapłana był szybki i zamykał się zwykle w okresie kilku miesięcy²². W pracach tych wskazano jednak także pewne odstępstwa od powyższych reguł. Jedno z nich dotyczyło terminu święceń – analiza materiałów z Płocka i Krakowa pokazała, że biskupom zdarzało się niekiedy udzielać święceń w niedziele, choć w takich przypadkach zazwyczaj dopuszczali oni przed swoje oblicze skromne co do liczby grono kandydatów²³. Weryfikacji wymaga także twierdzenie, że w wykazach nie odnotowywano święceń niższych od akolity. Pogląd ten, bez wątpienia zasadny w przypadku archiwaliów z okresu średniowiecza, w których faktycznie nie rozwarstwiano niższych stopni święceń, domaga się uzupełnienia w przypadku materiałów z doby potrydenckiej, w niektórych bowiem księgach święceń z okresu nowożytnego odnajdujemy adnotacje o święceniach na ostiariuszy, lektorów i egzorcystów, a nawet wzmianki o udzielaniu tonsury kandydatom do stanu duchownego²⁴. Zobaczmy zatem jak w powyższe schematy wpisują się wiadomości o święceniach duchowieństwa we Włocławku w roku 1516.

²¹ A. Gąsiorowski, op.cit., passim.

²² Zob. wyżej, przyp. 10.

²³ K. Kaczmarek, *Święcenia duchowieństwa*, s. 149–150; idem, *Święcenia zakonników w diecezji płockiej*, s. 137–138; E. Wiśniowski, *Terminarz i miejsce święceń*, s. 37–39.

²⁴ Por. np. Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie, sygn. A. Cap. B 79: „Liber seu Cathalogus Ordinatorum et in Album Sacrae Militiae conscriptorum per manus Illustrissimi et Reverendis-

* * *

Interesujący nas spis kleryków pochodzi z okresu rządów w diecezji kujawskiej biskupa Macieja Drzewickiego (1514–1531)²⁵ oraz działającego u jego boku sufragana Aleksandra Myszczyńskiego (1515–1540)²⁶. Ten ostatni występuje zresztą w źródle jako bezpośredni szafarz święceń – zachowana w aktach konsystorza zapiska mówi wyraźnie, że duchowni zostali wyświęceni na akolitów, subdiakonów i kapłanów „per reverendum in Christo patrem et dominum Alexandrum, Dei gratia episcopum Margaritensem et suffraganeum Wladislaviensem”²⁷. Ceremonia święceń odbyła się „in ecclesia Wladislaviensi”²⁸. Pod określeniem tym należy zapewne rozumieć stołeczną katedrę biskupów kujawskich. Dopuszczenie kandydatów do święceń poprzedził złożony przed ówczesnym archidiaconem wrocławskim, Janem Parzniewskim egzamin²⁹, do którego zainteresowani stanęli odpowiednio wcześniej.

Aleksander Myszczyński wyświęcił prezentowaną niżej grupę duchownych „in crastino die sabbati quo in ecclesia dei Intret decantatur”³⁰, to znaczy w niedzielę

simi Domini, Domini Francisci Josephi de Kraszkowice Kraszkowski, Dei et Apostolicae Sedis Gratia Episcopi Dardanensis, Suffraganei, Vicarii in Spiritualibus et Officialis Generalis Gnesnensis [1720–1731]”; sygn. A. Cap. B 80: „Liber inscriptionis ordinatorum ab Illustrissimo et Reverendissimo Domino, Domino Josepho Michaelis in Trzciana Trzciniński, Dei et Apostolicae Sedis Gratia Suffraganeo Gnesnensi, Decano Lovicensi, Praeposito Radomscensi [1732–1737]”; Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, sygn. L. Ord. 4: „Liber ordinatorum consecrationis ecclesiarum, cappellarum, altarium, portatium, per reverendissimum Albertum Lipnicki episcopum Laodicensem, suffraganeum Cracoviensem [1646–1657]”; Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu, sygn. ASO 6: „Cathalogus Ordinatorum per manus Illustrissimi Hieronimi Wierzbowski episcopi Essensis, suffraganei, praepositi et officialis Posnaniensis, custodis Varsaviensis ab Anno 1682”; sygn. ASO 7: „Consecratio Illustrissimi Exellentissimi et Reverendissimi Domini Joannis de Czekarzewice Tarło”; ADW, sygn. ABSWIP 2: „Akta działalności biskupów sufraganów wrocławskich i pomorskich. Akta Baltazara Miaskowskiego”.

²⁵ Na jego temat zob. W. Pocięcha, *Drzewicki Maciej h. Ciołek (1467–1535)*, [in:] *Polski słownik biograficzny* (dalej cyt. PSB), t. 5, Kraków 1939–1946, s. 409–412; idem, *Maciej Drzewicki, kanclerz, arcybiskup gnieźnieński*, Kraków 1946; H. Rybus, *Prymas Maciej Drzewicki. Zarys biografii (1467–1535)*, *Studia Theologica Varsaviensia*, t. 2: 1964, nr 1–2, s. 79–308; idem, *Działalność synodalna biskupa Macieja Drzewickiego w diecezji wrocławskiej (1514–1531)*, *ibid.*, t. 7: 1969, nr 1, s. 133–171.

²⁶ S. Chodyński, *Biskupi sufragani wrocławscy*, Włocławek 1906, s. 32, gdzie autor zwraca uwagę na różne formy zapisu nazwiska wrocławskiego sufragana (Myszyński, Misczyński). W historiografii funkcjonują dwie wersje nazwiska biskupa, zob. S. Librowski, *Myszczyński (z Myszczyzna, Myszczyzn) Aleksander h. Pierzchała (zm. 1540), sufragan wrocławski*, [in:] PSB, t. 22, Wrocław 1977, s. 364; W. Kujawski, *Struktury Kościoła katolickiego*, s. 20 (jako Myszyński). W dalszym ciągu rozważań będę używał nazwiska sufragana w wersji Aleksander Myszczyński.

²⁷ ADW, sygn. ABKP. Kons. 5 (110): „Akta Konsystorza Generalnego Włocławskiego 5 (1515–1517)”, k. 113r.

²⁸ *Ibid.*

²⁹ Na jego temat zob. S. Chodyński, „Katalog prałatów i kanoników wrocławskich, cz. 4”, Włocławek 1914, s. 724–726 (kserokopia rękopisu w zbiorach Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku, sygn. f 6.0).

³⁰ ADW, sygn. ABKP. Kons. 5 (110): „Akta Konsystorza Generalnego Włocławskiego 5 (1515–1517)”, k. 113r.

„Reminiscere”, która w roku 1516 wypadła w dniu 17 lutego. Taki termin święceń stanowił odstępstwo od utrwalonej w Kościele tradycji święcenia kleryków w sześć wymienionych już wcześniej sobót roku liturgicznego. A. Gąsiorowski podkreślał, że na terenie diecezji kujawskiej tradycji tej trzymał się jeszcze na przełomie XV i XVI w. biskup Krzesław z Kurozwęk, który od zwyczaju tego odstąpił zaledwie jeden raz. Zdaniem tego autora podobną pryncypialność w sprawie terminów święceń okazywali także biskupi gnieźnieńscy³¹. Skądinąd wiadomo jednak, że mniej skrupułów w tym względzie miał Piotr Lubart z Krakowa, sufragan płocki. Z badań przeprowadzonych przez Eugeniusza Wiśniowskiego wynika, że $\frac{3}{4}$ ceremonii święceń odprawionych przez niego w latach 1515–1530 odbyło się co prawda w przepisane prawem kanonicznym soboty, jednak aż 42 razy biskup święcił duchownych także w inne dni tygodnia, zwłaszcza w niedziele³²; w latach 1473–1475 niedzielne święcenia praktykował także biskup krakowski Jan Rzeszowski³³. Z powodu skromnego materiału porównawczego (niewielkiej liczby wykazów święconych z rodzimych diecezji z okresu średniowiecza) trudno powiedzieć, jak bardzo rozpowszechnione były te praktyki, jednak potwierdzone w źródłach przypadki takich zachowań upoważniają do postawienia hipotezy, że sobotnich terminów święceń polscy biskupi nie trzymali się w sposób niewolniczy.

Poza samym terminem święceń z lutego 1516 r. nietypowy jest także skład grupy kandydatów stojącej przed obliczem Aleksandra Myszczyńskiego. Z wcześniejszych rozważań wiadomo, że w niedziele biskupi święcili zwykle skromne co do liczby grupy kandydatów i najczęściej udzielali im wyłącznie święceń niższych, jednak analizowany wykaz wyraźnie odstaje od tych reguł. Aby wskazać te odstępstwa, należy sporządzić wpieryw zestawienie kandydatów do święceń, którzy w dniu 17 II 1516 r. stawili się we włocławskiej katedrze. Spis ten obejmuje następujące osoby, wymienione w poniższej tabeli.

Tabela. Duchowni wyświęceni we Włocławku w dniu 17 II 1516 r.

Lp.	Dane osobowe święconego	Osoba udzielająca licencji / prowizji do święceń
Akolici*		
1.	Mikołaj, kanonik regularny z klasztoru w Lubrańcu	przełożeni zakonni (licencja)
2.	Marcin, kanonik regularny z klasztoru w Lubrańcu	przełożeni zakonni (licencja)
3.	Stanisław ze Śmiłowic (syn Mikołaja), „scholarus Wladislaviensis dioecesis”	–
4.	Maciej z Kowala (syn Jana), „scholarus Wladislaviensis dioecesis”	–

³¹ Por. A. Gąsiorowski, op.cit., s. 83–86.

³² E. Wiśniowski, *Terminarz i miejsce święceń*, s. 38.

³³ K. Kaczmarek, *Święcenia duchowieństwa*, s. 149–150.

Lp.	Dane osobowe święconego	Osoba udzielająca licencji / prowizji do święceń
5.	Andrzej z Inowrocławia (syn Jana), „scholarus Wladislaviensis dioecesis”	–
6.	Maciej z Kowala (syn Andrzeja), „scholarus Wladislaviensis dioecesis”	–
7.	Wojciech ze Strzelna (syn Błażeja), „scholarus Wladislaviensis dioecesis”	–
8.	Wawrzyniec z Pierowej Woli (syn Mikołaja)	–
9.	Szymon z Łabiszyna (syn Bartłomieja)	–
10.	Jakub z Bytonia (syn Mikołaja), „scholarus Wladislaviensis dioecesis”	–
11.	Jan ze Świętosławic (syn Mikołaja)	–
Subdiakoni		
1.	Maciej Deycz z Gdańska (syn Jerzego), „clericus Wladislaviensis dioecesis”	Wawrzyniec Proboth, mieszczanin z Gdańska (prowizja)
2.	Jan Cruzo z Gdańska, „clericus Wladislaviensis dioecesis”	Augustyn Wuski, mieszczanin z Gdańska (prowizja)
3.	Adam z Łabiszyna, „clericus Wladislaviensis dioecesis”	Jan Kamiński, szlachcic, właściciel Bnina (prowizja)
4.	Marcin z Łabiszyna (syn Wincentego), „clericus Wladislaviensis dioecesis”	Przeclaw Potulicki, szlachcic, właściciel Łabiszyna (prowizja)
5.	Stanisław z Kowala (syn Marcina), „clericus Wladislaviensis dioecesis”	Gabriel Parzniewski, kustosz łowicki i kanonik włocławski (prowizja)
6.	Bartłomiej ze Służewa (syn Macieja), „clericus Wladislaviensis dioecesis”	Stefan Łochowski, prepozyt krośniński i kanonik włocławski (prowizja)
7.	Grzegorz Ranczki z Brześcia (syn Macieja), „clericus Wladislaviensis dioecesis”	rada miejska z Konina (prowizja)
8.	Maciej z Kowala (syn Bartłomieja), „clericus Wladislaviensis dioecesis”	Katarzyna z Żurawicy, wojewodzina inowrocławska i starościna kowalska (prowizja)
Kapłani**		
1.	Maciej, kanonik regularny z klasztoru w Czerwińsku	przełożeni zakonni (licencja)
2.	Wacław, kanonik regularny z klasztoru w Czerwińsku	przełożeni zakonni (licencja)
3.	Maciej z Lubotyń (syn Jakuba)	Jan, opat klasztoru w Koronowie (prowizja)
4.	Stanisław z Soboty (syn Jana), „clericus Gnesnensis dioecesis de licencia sui domini loci ordinarii”	Piotr Dolski, kanonik kruszwicki i wikariusz wieczysty włocławski (prowizja)

* ADW, sygn. ABKP. Kons. 5 (110): „Akta Konsystorza Generalnego Włocławskiego 5 (1515–1517)”, k. 113r.

** Ibid., k. 113v.

Powyższe zestawienie obejmuje 23 osoby – jak na niedzielny termin święceń jest to liczba spora, znacznie większa od grup kandydatów, którzy otrzymali święcenia w niedzielę od biskupów płockich i krakowskich. Znaczącym odstępstwem od obowiązujących reguł było także dopuszczenie przed oblicze włocławskiego sufragana chętnych do przyjęcia subdiakonatu i prezbiteratu, wiadomo bowiem, że podczas święceń w niedzielę biskupi udzielali niemal wyłącznie „quatuor minores”, a zidentyfikowane w źródłach wyjątki od tej zasady mają doprawdy incydentalny charakter³⁴. Interesujący jest także skład wyświęconych przez włocławskiego sufragana zakonników – wśród 4 profesów, którzy odebrali święcenia na akolitów i prezbiterów, nie ma ani jednego reprezentanta wspólnot mendykantycznych; trzeba jednak pamiętać o tym, że kanonicy regularni (a tylko oni znajdują się w powyższym zestawieniu) byli grupą zakonników, którzy do święceń stawali bardzo chętnie, zapewne z uwagi na wypełnianie funkcje duszpasterskie³⁵. W przypadku klasztoru kanoników regularnych w Lubrańcu mamy zresztą bezpośrednie potwierdzenie w źródłach praktyk inkorporowania do tego domu zakonnego kościołów parafialnych i osadzania przy nich w charakterze plebanów tamtejszych profesów. W roku 1513 do klasztoru inkorporowano kościół parafialny w Bytoniu – zatwierdzając ten akt biskup włocławski Maciej Drzewicki w 1515 r., nakazał ówczesnemu prepozytowi kanoników regularnych, bratu Pawłowi, by ten dokładał starań o odpowiedni poziom duchownych rezydujących przy tej świątyni³⁶. Nieco później (1536 r.) słyszymy też o zainstalowaniu kanoników z Lubrańca przy kościele w Zgłowiączce³⁷.

Niemal wszyscy święceni (18 osób) pochodzili z „kujawskiej” części biskupstwa włocławskiego (archidiakonaty kruszewicki i włocławski); dwóch kandydatów do subdiakonatu przybyło z terenu archidiakonatu pomorskiego (Gdańsk), trzy osoby zaś zjechały do Włocławka spoza terenu diecezji – Stanisława z Soboty dopuszczono do kapłaństwa, gdyż w zgodzie z obowiązującymi regułami przedstawił pisemną aprobatę własnego ordynariusza na przyjęcie święceń prezbiteratu z rąk „obcego” biskupa; spoza diecezji kujawskiej pochodzili także dwaj wyświęceni na kapłanów kanonicy regularni z Czerwińska (biskupstwo płockie).

Wśród kandydatów do święceń, którzy w lutym 1516 r. stanęli przed Aleksandrem Myszczyńskim, największą liczebnie grupę stanowili chętni do przyjęcia akolitu (11 osób). Niemal równo połowa z nich (6 osób) rekrutowała się spośród uczniów szkoły katedralnej we Włocławku. To interesująca okoliczność, ponieważ

³⁴ A. Gąsiorowski, op.cit., s. 85; E. Wiśniowski, *Terminarz i miejsce święceń*, s. 38–39.

³⁵ K. Kaczmarek, *Zakonnicy na wykazach święconych*, s. 306; idem, *Święcenia zakonników w diecezji płockiej*, s. 131.

³⁶ Zob. S. Muznerowski, *Lubraniec (monografia)*, Włocławek 1910, s. 45–48.

³⁷ ADW, sygn. ABKP. Kons. 7 (112): „Akta Konsystorza Generalnego Włocławskiego 7 (1535–1539)”, k. 202r. O duszpasterskim zaangażowaniu zakonników z klasztoru w Lubrańcu por. także: A. Bruździński, *Rola i znaczenie zakonów na terenie diecezji włocławskiej do roku 1818*, [in:] *Stromata historica in honorem Romani Mariae Zawadzki. Studia historyczne ofiarowane Romanowi Marii Zawadzkiemu w 70 rocznicę urodzin*, red. J. Urban, Kraków 2006, s. 809.

w dotychczasowych opracowaniach niekiedy deprecjonowano znaczenie tamtejszego środowiska szkolnego dla pomnażania szeregów kleru. Antoni Karbowski nie wykluczał co prawda, że przy włocławskiej szkole utrzymywała się niewielka liczba kleryków, którzy „nabywali prywatną pilnością i usiłowaniem owych nierozległych wiadomości, z których jako przyszli duszpasterze musieli zdać sprawę przed diecezjalną komisją egzaminacyjną”³⁸, ale dużo bardziej krytyczną opinię w tej sprawie wypowiedział ks. Stanisław Chodyński. Uważał on, że z uwagi na niezbyt wysoki poziom nauczania we włocławskiej szkole ciężar dostarczania wartościowych powołań do stanu duchownego w diecezji kujawskiej wzięły na siebie szkoły klasztorne prowadzone przez cystersów w Oliwie, Pelplinie oraz Koronowie, a także szkoły miejskie „Gdańska, Torunia i większych miast pruskich”³⁹. Ten sam autor podnosił również, że właśnie w dobie święceń odprawionych przez biskupa Myszczyńskiego szkoła we Włocławku przechodziła kryzys związany z niedbałym wywiązywaniem się z obowiązków przez jej ówczesnego rektora, Franciszka z Orłowa⁴⁰. Ks. Chodyński pisał, że jeśli już szukać wśród uczniów włocławskiej szkoły przyszłych duchownych, to trzeba prowadzić takie poszukiwania w gronie scholarów będących „stypendystami” biskupów, wiadomo bowiem, że pasterze diecezji kujawskiej własnym sumptem utrzymywali przy szkole ich kilkuosobowe grono. Autor nie potrafił co prawda podać choćby przybliżonej liczby takich „stypendystów” dla okresu średniowiecza, ale w materiałach z czasów Stanisława Karnkowskiego udało mu się odnaleźć wiadomość o 8 uczniach utrzymywanych przez biskupa. Choć ich grono nie było specjalnie liczne, ks. Chodyński uważał, że to właśnie spośród owych „stypendystów” biskupich „wychodzili kapłani używani następnie do różnych obowiązków w diecezji”⁴¹. Dla naszych rozważań istotne jest to, że przywołane wyżej wartości (6 uczniów szkoły wyświęconych w 1516 r. i 8 uczniów będących „stypendystami” biskupa w roku 1577) prawie się od siebie nie różnią. Warto także pamiętać o tym, że wśród akolitów deklarujących w 1516 r. pochodzenie ze środowiska szkolnego nie było nikogo z samego Włocławka. Nie wykluczałbym w tej sytuacji, że w zapisce o święceniach odprawionych przez biskupa Myszczyńskiego odnajdujemy namiastkę dowodu na to, że rację miał ks. Chodyński, który podejrzewał, że jeśli już jacyś uczniowie włocławskiej szkoły katedralnej decydowali się w średniowieczu na wkroczenie na ścieżkę kariery duchownej, to wywodzili się oni właśnie z grona tych scholarów, którzy zdobywali wiedzę, korzystając z materialnego wsparcia ordynariuszy diecezji.

Podobnie jak w przypadku święceń odprawianych w innych diecezjach akolici wyświęceni w 1516 r. we Włocławku nie musieli okazywać na tę okoliczność gwarancji dochodów w postaci trzymanego już beneficjum lub prowizji na takowe.

³⁸ A. Karbowski, *Szkoła katedralna kujawska w wiekach średnich*, Kwartalnik Historyczny, R. 12: 1898, s. 767.

³⁹ S. Chodyński, *Szkoła katedralna włocławska. Szkic historyczny na podstawie akt kapitulnych skreślony*, Włocławek 1900, s. 9.

⁴⁰ Ibid., s. 23.

⁴¹ Ibid., s. 72–74.

Tylko przy osobach dwóch kanoników regularnych z klasztoru w Lubrańcu odnajdujemy informację, że stanęli oni do święceń „de licencia sui superioris”, co było powszechnie praktykowane – przeor bądź opat danego klasztoru musiał wszak mieć gwarancję, że żaden biskup nie wyświęci jego podwładnych na własną rękę. Przedkładana przez zakonników licencja do święceń była też zabezpieczeniem dla samego biskupa, który miał dzięki niej pewność, że profesji otrzymali na nie wcześniejsze przyzwolenie we własnym, zakonnym, środowisku⁴².

Nieco mniej liczne od akolitów grupy chętnych przyjęły od biskupa Myszczyńskiego święcenia na subdiakonów (8 osób) i kapłanów (4 kandydatów). Z braku odpowiednich danych najczęściej nie da się powiedzieć, gdzie i kiedy ludzie ci otrzymali wcześniej święcenia niższe stopniem, choć hipoteza, że przyjęli je z rąk kujawskiego ordynariusza bądź jego sufragana wydaje się najbardziej naturalna. Zupełnie wyjątkowo można ustalić datę niższych święceń Bartłomieja ze Służewa (syna Marcina) – wiadomo, że przystąpił do nich w katedrze włocławskiej we wrześniu 1515 r.⁴³ Kandydaci do subdiakonatu deklarujący gdańskie pochodzenie święcenia zaliczane do „quatuor minores” mogli przyjąć blisko swego miejsca zamieszkania. Wiadomo, że biskupi włocławscy w ramach zwyczajowych objazdów swoich dóbr w obrębie diecezji chętnie zjeżdżali do kościoła w Subkowach pod Gdańskiem i święcili tam kandydatów do stanu duchownego⁴⁴. Nie jest więc wykluczone, że właśnie tam Maciej Deycz i Jan Cruzo wkroczyli na drogę kariery duchownej. W przypadku kanoników regularnych z Czerwińska wyświęconych na kapłanów wolno podejrzewać, że część wcześniejszych święceń mogli oni odebrać we własnym klasztorze, od 1487 r. bowiem tamtejsi opaci na mocy specjalnych przywilejów papieskich zyskali prawo do udzielania swym podwładnym święceń niższych i subdiakonatu⁴⁵. Jeżeli korzystali z tych uprawnień także w późniejszym okresie, to obaj wymienieni w tabeli profesji czerwińscy musieliby opuścić klasztor w zasadzie dopiero przy okazji starań o święcenia diakonatu, choć nie znamy miejsca, w którym do nich stanęli. Ponieważ jednak nic nie wiadomo, by przyjęli je z rąk biskupów płockich⁴⁶, uzasadnione wydaje się podejrzenie, że w 1515 r. stawili się po nie we Włocławku. Nie dysponując żadnym spisem duchownych wyświęconych przez biskupów kujawskich w tym okresie, wyrażonego tu domysłu nie sposób jednak wesprzeć odwołaniem się do konkretnego zapisu w źródle.

⁴² Por. K. Kaczmarek, *Święcenia zakonników w diecezji płockiej*, s. 140–143.

⁴³ ADW, sygn. ABKP. Kons. 5 (110): „Akta Konsystorza Generalnego Włocławskiego 5 (1515–1517)”, k. 112v.

⁴⁴ A. Gąsiorowski, op.cit., s. 86–87. Zob. także: J. Maciejewski, „*Per totam terram equitando...*”. *Z badań nad itinerarium biskupów włocławskich w średniowieczu. Część pierwsza do początku XIV wieku*, *Nasza Przeszłość*, t. 90: 1998, s. 57–93. Na temat liczby i rozlokowania kluczy majątkowych biskupów kujawskich por. S. Inglot, *Stosunki społeczno-gospodarcze ludności w dobrach biskupstwa włocławskiego w pierwszej połowie XVI wieku*, Lwów 1927.

⁴⁵ W tej sprawie zob. M. Stawski, *Opactwo czerwińskie w średniowieczu*, Warszawa 2007, s. 212–214.

⁴⁶ K. Kaczmarek, *Święcenia zakonników w diecezji płockiej*, s. 117–127.

Żaden z wyświęconych w 1516 r. subdiakonów oraz kapłanów nie posiadał jeszcze własnego beneficjum, nikt także nie zadeklarował, że jest samowystarczalny finansowo z uwagi na dochody pozyskiwane z dóbr rodowych. Ta ostatnia okoliczność jest jednak zrozumiała z uwagi na społeczne pochodzenie tych osób (zob. niżej). Wszyscy natomiast – zgodnie z wymogami stawianymi przez prawo kanoniczne – przedłożyli niezbędne przy wyższych święceniach dowody na to, że mają zapewnione źródła utrzymania. Kandydaci do subdiakonatu przybyli z Gdańska okazali prowizje wystawione przez dwóch tamtejszych mieszczan. Trzy prowizje dla święconych subdiakonów pochodziły od szlachty, wśród której odnajdujemy także kobietę, Katarzynę z Żurawicy, wdowę po zmarłym wojewodzie inowrocławskim Janie Kościeleckim ze Skępego⁴⁷. Częste wspieranie kleryków przez szlachtę mogło wynikać z utrzymanego przez jej przedstawicieli prawa patronatu do kościołów, z którymi były związane święcone osoby, co widać szczególnie wyraźnie w przypadku Przeclawa Potulickiego, właściciela Łabiszyna, który dał prowizję do święceń subdiakonatu pochodzącemu z tej miejscowości Marcynowi (synowi Wincentego)⁴⁸. Dwie kolejne prowizje dla subdiakonów gwarantowali wrocławscy kanonicy, wśród których znajdował się Gabriel Parzniewski, rodzony brat ówczesnego archidiacona wrocławskiego Jana⁴⁹. Jedną prowizję dla święconego subdiakona wystawiła też rada miejska Konina. Spośród wyświęconych przez biskupa Myszczyńskiego prezbiterów 2 osoby pozostawały na utrzymaniu swych przełożonych zakonnych, jedną prowizję do święceń kapłańskich wystawił opat cystersów koronowskich Jan, kolejna zaś pochodziła od wrocławskiego wikariusza katedralnego Piotra Dolskiego⁵⁰.

Wyłącznie we fragmentach jesteśmy w stanie odtworzyć dalsze losy wyświęconych przez Aleksandra Myszczyńskiego akolitów i subdiakonów. O tych pierwszych zachowały się zupełnie szczątkowe informacje. Spośród 11 kandydatów, którzy zostali ordynowani przez wrocławskiego sufragana w lutym 1516 r., potrafimy powiedzieć cokolwiek tylko o 3 osobach – wiadomo, że Stanisław ze Śmiłowic oraz bracia zakonnicy Mikołaj i Marcin z klasztoru w Lubrańcu w dniu 17 V 1516 r. odebrali z rąk biskupa kujawskiego Macieja Drzewickiego święcenia kapłańskie⁵¹. Wynikałoby z tego, że we wcześniejszych terminach – w sobotę „Sicientes” (8 III 1516 r.) oraz w Wielką Sobotę (22 marca tego samego roku) musieli oni stanąć do święceń subdiakonatu i diakonatu, czego jednak nie sposób udowodnić, ponieważ

⁴⁷ Zob. A. Swierzawski, *Kościelecki Jan ze Skępego*, [in:] PSB, t. 14, Wrocław–Warszawa–Kraków 1968–1969, s. 404; *Urzędnicy kujawscy i dobrzyńscy XVI–XVIII wieku. Spisy*, oprac. K. Mikulski, W. Stanek, Kórnik 1990, s. 113, nr 873.

⁴⁸ Por. J. Bieniak, *Prawo patronatu szlachty kujawskiej w kościołach parafialnych w świetle źródeł*, [in:] *Religijność na Kujawach*, s. 25–44.

⁴⁹ S. Chodyński, „Katalog prałatów i kanoników wrocławskich”, cz. 4, s. 719–724 (o Gabrielu Parzniewskim); cz. 3, s. 556–558 (o kanoniku Stefanie – Szczepanie – Łochowskim).

⁵⁰ *Ibid.*, cz. 1, s. 202.

⁵¹ Zob. ADW, sygn. ABKP 2 (19): „Akta działalności biskupów kujawsko-pomorskich. Akta Macieja Drzewickiego (1513–1531) i Jana Karnkowskiego (1531–1537)”, k. 42r.

z soboty „Sicientes” nie zachował się żaden wykaz święconych, ich spis zaś z Wielkiej Soboty zawiera wyłącznie zestawienia subdiakonów i prezbiterów⁵². Wytlumaczenie tej ostatniej okoliczności nie jest łatwe – wyłącznie na zasadzie hipotezy możemy podejrzewać, że jakaś część kandydatów do święceń, którzy w tym terminie zjawili się we Włocławku, otrzymała je nie z rąk ordynariusza diecezji, tylko tamtejszego sufragana. W księdze czynności biskupich Macieja Drzewickiego odnotowano podobny przypadek – w Wielką Sobotę 1517 r. ordynariusz diecezji wyświęcił we włocławskiej katedrze grupę diakonów i kapłanów, a jego sufragan „eadem die et in eadem ecclesia” ordynował kilku akolitów⁵³.

Z powodu luk w dokumentacji nie jesteśmy także w stanie udowodnić, że subdiakoni wyświęceni przez Aleksandra Myszczyńskiego w lutym 1516 r. stanęli do święceń na diakonów w sobotę „Sicientes”. Jest to jednak hipoteza granicząca z pewnością, skądinąd bowiem wiemy, że w następnym zwyczajowym terminie, to znaczy w Wielką Sobotę, wszyscy wymienieni w tabeli subdiakoni odebrali z rąk biskupa Macieja Drzewickiego święcenia kapłańskie – w księdze czynności kujawskiego ordynariusza zachował się wykaz prezbiterów ordynowanych przezeń „in Sabbato Magno”, w którym odnajdujemy: Jana Cruzo z Gdańska, Bartłomieja ze Służewa, Grzegorza Rączkę, Adama i Marcina z Łabiszyna, Stanisława i Macieja z Kowala oraz Macieja Deycza z Gdańska. Warto przy tym podkreślić, że prowizje do święceń kapłańskich wystawili im dokładnie ci sami dobrodziejcy, którzy wcześniej prezentowali ich do święceń na subdiakonów⁵⁴.

Na uwagę zasługuje kwestia pochodzenia społecznego duchownych wyświęconych przez Aleksandra Myszczyńskiego. Pamiętając o uwagach A. Gąsiorowskiego, który z uzasadnionych względów zalecał zachowanie dużej ostrożności przy rekonstruowaniu środowisk, z których wywodzili się kandydaci do święceń w diecezji kujawskiej⁵⁵, wolno postawić w tym miejscu tezę o miejskim pochodzeniu większości osób, które w lutym 1516 r. zjawily się w katedrze we Włocławku. Jeżeli pominiemy w tych rozważaniach 4 kanoników regularnych z Lubrańca i Czerwińska, o pochodzeniu których nie wiemy zupełnie nic, to spośród pozostałych 19 kleryków wyświęconych przez kujawskiego sufragana aż 14 osób zadeklarowało pochodzenie z miast położonych w granicach biskupstwa włocławskiego (Brześć, Gdańsk, Inowrocław, Kowal, Łabiszyn, Służewo, Strzelno) i arcybiskupstwa gnieźnieńskiego (Sobota pod Kutnem), tylko 5 natomiast wykazało pochodzenie wiejskie (Bytoń, Lubotyń, Pierowa Wola, Śmiłowice, Świętosławice). Najliczniej stawili się do święceń kandydaci z Kowala (4 osoby), który w XVI w. dysponował rozwiniętą jak na miejscowość tych rozmiarów siecią świątyń (kościół parafialny pw. św. Szczepana i św. Małgorzaty, kościół szpitalny Św. Ducha i kaplica zamko-

⁵² Ibid., k. 41v.

⁵³ Ibid., k. 56r–56v.

⁵⁴ Ibid., k. 41v.

⁵⁵ A. Gąsiorowski, op.cit., s. 90–91.

wa dedykowana św. Mikołajowi)⁵⁶. Nieco mniej chętnych przybyło po święcenia z Łabiszyna (3 osoby), a także Gdańska (2 święconych). Pozostałe ośrodki (Brześć, Inowrocław, Służewo, Strzelno, Sobota w archidiecezji gnieźnieńskiej) dostarczyły po 1 kandydacie. Choć wyliczenia te sporządzono na podstawie statystycznie niewielkiej grupy osób, dobrze wpisują się w ustalenia dotyczące pochodzenia i dróg awansu kleru w średniowiecznej Polsce – podnoszone w opracowaniach miejskie pochodzenie dużej liczby osób wybierających ścieżkę kariery duchownej znajduje potwierdzenie w informacjach o kandydatach do święceń z diecezji wrocławskiej i krakowskiej⁵⁷.

Ze względu na zachowaną spuściznę archiwalną po ordynariuszach i sufragana-
nach wrocławskich diecezja kujawska wydaje się najbardziej obiecującym terenem
badań nad święceniami duchowieństwa w okresie poprzedzającym reformy Soboru
Trydenckiego. Po przeprowadzonej już edycji i analizie wykazów święconych
wpisanych do księgi czynności biskupich Krzesława z Kurozwek i Wincentego
Przerębskiego, a także po zaprezentowaniu w niniejszym przyczynku święceń od-
prawionych w 1516 r. przez sufragana Aleksandra Myszczyńskiego jako najpilniej-
sza potrzeba badawcza jawi się konieczność przeprowadzenia dokładnej kwerendy
w aktach innych biskupów kujawskich z pierwszej połowy XVI w. Bez wątplenia
najlepsze perspektywy badań nad święceniami duchownych diecezji wrocławskiej
w tym okresie daje przywołana wyżej księga czynności biskupa Macieja Drzewi-
ckiego⁵⁸. Już wstępny ogląd tego zabytku wykazał, że liczba zawartych w niej infor-
macji o wyświęconych przezeń akolitach, subdiakonach, diakonach i prezbiterach
może w istotny sposób poszerzyć naszą wiedzę o szeregach duchowieństwa diece-
zji kujawskiej w dobie przedtrydenckiej.

⁵⁶ Zob. W. H. Gawarecki, *Wiadomość historyczna o mieście Kowalu i o jego kościele parafialnym*, Pamiętnik Religijno-Moralny, t. 25: 1853, s. 1–27; A. Jędrzejewski, *Historia miasta Kowala*, Włocławek 1921; K. Karpiński, „Kowal – kościół i parafia w latach 1185–1945”, Włocławek 1986 (maszyno-
pis w zbiorach Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku, sygn. M 1111).

⁵⁷ A. Gąsiorowski, op.cit., s. 90; K. Kaczmarek, *Święcenia duchowieństwa*, s. 160–163.

⁵⁸ Na temat wpisanych do niej wykazów święconych autor niniejszego przyczynku przygotowuje osobne opracowanie.

PRIESTERWEIHEN IN WŁOCLAWEK IM JAHRE 1516

Zusammenfassung

Schlüsselbegriffe: Kirchengeschichte, 16. Jh., Bistum Kujawien, Aleksander Myszczyński, Suffragane von Włocławek, Priesterweihen, Diözesanarchiv in Włocławek

Der Artikel versucht, die Quellenbasis zur Rekonstruktion der Praktiken der Priesterweihe in den polnischen Landen in der Zeit vor dem Konzil von Trient zu verbreitern. Die Quellenerhebung umfasste die Handschriften im Diözesanarchiv in Włocławek, unter denen sich bislang unveröffentlichte Listen von Geistlichen aus dem Gebiet des Bistums Włocławek und der benachbarten Diözesen befinden. Im Lauf der Quellensuche gelang es, für die heimischen Verhältnisse seltene Zeugnisse von Priesterweihen zu finden. Erteilt hat sie einer der kujawischen Suffragane, Aleksander Myszczyński, im Februar 1516 in Włocławek. Ihre Analyse ermöglichte die Überprüfung der in der Forschungsliteratur herrschenden Ansichten zur Weihepraxis der polnischen Bischöfe. Der wissenschaftlichen Forschung konnten zudem hilfreiche Daten für prosopographische Studien zum Klerus des Bistums Włocławek zu Beginn des 16. Jh. zugänglich gemacht werden.

THE CLERGY'S ORDINATION IN WŁOCLAWEK IN 1516

Summary

Key words: the history of the Church, the 16th century, the Kuyavian diocese, Aleksander Myszczyński, suffragan bishops, ordination of the clergy, the Diocese Archive in Włocławek

The study attempts to extend the source base enabling us to follow the practice of the clergy's ordination in Poland in the pre-Trident era. Queries embraced manuscripts from the Diocese Archive in Włocławek among which there were hitherto unpublished lists of clergy from the Włocławek bishopric and adjacent dioceses. The author managed to find accounts concerning the ordination of the clergy conducted by one of the Kuyavian suffragan bishops – Aleksander Myszczyński – in Włocławek in February 1516. The analysis of the accounts allowed the author to verify current opinions about the practice of the clergy's ordination by Polish bishops presented in the literature of the subject matter. The author also demonstrated data which may be used in prosopographic research on the clergy in the Włocławek diocese at the beginning of the 16th century.